

T. H. Aston and C. H. E. Philpin (Editors), **The Brenner Debate. Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe**. Cambridge (etc.): Cambridge University Press, 1990. 339 strani.

Prehod iz ene v drugo ekonomsko formacijo (oziroma ožje iz fevdalizma v kapitalizem) je še vedno zanimiva snov, ki se je različni družboslovni raziskovalci lotevajo nekako v cikliih. Predzadnja taka obravnava se je vnela leta 1950 s kritiko ameriškega ekonomista Paula Sweezyja nad delom Mauricea Dobba *Studies in the Development of Capitalism* in se je nadaljevala na straneh ameriške revije *Science and Society*. Vendar so se pri njej kresala mnenja večinoma le med marksisti in na druge tokove ni imela večjega vpliva.

Zadnja taka obravnava (debata) pa temelji na zelo odmevni razpravi *Agrarian Class Structure and Economic Development in Preindustrial Europe*, ki jo je objavil ameriški marksistični zgodovinar Robert Brenner leta 1976 v reviji *Past and Present*. V njej je napadel predvsem neko obliko demografskega determinizma v interpretaciji razvoja predindustrijskih evropskih agrarnih ekonomij in v manjšem obsegu tudi komercialno interpretacijo. Prvi so se odzvali zgodovinarji, ki jih je Brenner označil kot novomaltuzijance. Kljub temu, da so ti zgodovinarji Brennerju osporavali pomanjkljivo faktografijo, pa je vendarle šlo v glavnem za spor med zastopniki teorij, ki različno razlagajo zgodovinski razvoj. Prispevki k tej kontroverzi so ponatšljeni v knjigi, ki jo obravnavamo.

R. H. Hilton daje uvod v to knjigo, kjer na kratko opiše vsebino prispevkov. Nato sledi že omenjena Brennerjeva razprava, ki poudarja, da so dosedanje razlage procesov velikih gospodarskih sprememb v poznem srednjem veku in v zgodnjem novem veku temeljile skoraj izključno na kategorijah, ki bi jih lahko imenovali »objektivne« ekonomske sile, posebno demografska nihanja in rast trgov in trgovine. Tako naj bi se agrarna ekonomija ne glede na obliko ekonomskih pritiskov odzivala bolj ali manj avtomatično v skladu z zakonom o ponudbi in povpraševanju. Brenner meni, da je to premalo in da je potrebno v razlago vključiti še razredno strukturo, razredne odnose, delovni proces in lastninske odnose. Brennerjeve razprave seveda ne moremo podrobneje obravnavati.

Kot prva replika na omenjeno razpravo sledi sestavek *Population and Class Relations in Feudal Society* rajnega M. M. Postana in Johna Hatcherja. Avtorja zavračata Brennerjeve teze, ki so bile v historiografiji postavljene že mnogokrat, prav tako kot imajo njihovi protiarargumenti v zgodovini svoje trdno mesto. Čeprav v podrobnostih zavračata Brennerjeve teze, jih sumarno označujeta za napačne predstave oziroma nesporazum.

P. Carot and D. Parker sta prispevala razpravo *Agrarian Class structure and Development of Capitalism: France and England Compared*. Ta dva pisca sicer nista tako odklonilna kot prejšnja dva, vendar Brennerju očitata, da je pri ugotavljanju pomembnih gospodarskih dejstev dolgotrajne gospodarske trende tako »teleskopiral«, da je odločilne stadije zameglil. Njegova razlaga kontrastnega razvoja v Angliji in Franciji pa dopušča resne dvome. Jedro Brennerjevih (in tudi sicer marksističnih) argumentov je, da je nemoč angleških podložnikov, da bi si zagotovili trdne premoženjske pravice nad svojimi posestvi, omogočila zemljiškim gospodom koncentracijo posesti, ki so jo dajali v zakup in tako sprožili oz. omogočili gospodarski razvoj v znani triadi zemljiških gospod-zakupnik-delovne moči brez sredstev za življenje. V Franciji pa naj bi močni podložniki preprečili izgubo premoženjskih pravic in posledično bi izostal podoben gospodarski razvoj kot v Angliji.

H. Wunder je prispevala krajšo razpravo *Peasant Organization and Class Conflict in Eastern and Western Germany*. Brenner nemške razmere večkrat navaja, vendar se avtorica omejuje na obravnavo njegove teze, da »je različen razvoj razredne organizacije kmetov najjasnejši in najbrž stožerni primerjalni zglede – vzhodna versus zahodna Polabska Nemčija«. Tu gre za velikokrat obravnavano razliko med rentnim zemljiškim gospodarstvom (*Grundherrschaft*) na zahodu in bolj kapitalističnim tržnim veleposrestvom (*Gutswirtschaft*) na vzhodu Nemčije. Avtorica očita Brennerju, da je nasedel legendi o nemški novoveški vladarski hiši (*Hohenzollernlegende*). Besedilo Wunderjeve je zelo instruktivno in zanimivo tudi za naše razmere.

E. Le Roy Ladurie, pisec pomembnega dela *Paysans de Languedoc*, je prispeval kratek sestanek *A Replay to Robert Brenner*. Označuje se za novomaltuzijanca, kar pomeni, da upošteva dejavnike, ki so jih odkrili po Malthausu in kar zapleta tako faktografsko kot teoretično razlago. Svoje ugovore je strnil v 14 točk.

Guy Bois je napisal šesto razpravo *Against the Neo-Malthusian Orthodoxy*. V njej soglaša z Brennerjevim osporavanjem Malthusovega modela in z velikim pomenom, ki ga ima razredni boj v gospodarskem razvoju predindustrijske Evrope. Očita pa mu med drugim, da iz njegove analize ni razvidno, zakaj se je agrarni kapitalizem, čeprav z različno intenzivnostjo, začel v zahodni Evropi skoraj ob istem času. Menim, da je Boisov očitek Brennerju najtehtnejši, da namreč le-ta razmišlja le po enem načelu: vedno je prva teoretična generalizacija, nato šele sledi pregled zgodovinskih virov, če se z njo ujemajo.

Sedmi prispevek je napisal R. H. Hilton: *A Crisis of Feudalism*. Ta se ne nanaša neposredno na Brennerjevo debato, vendar je v knjigo vključen zaradi tehtnosti in sorodnosti teme. V njem je odločilen pregled tega pojava.

Osmi prispevek je dal rajni J. P. Cooper z naslovom: *In Search of Agrarian Capitalism*. Tudi ta ni v neposredni zvezi z Brennerjevo debato, saj je v njej povzetek dolgoletnih avtorjevih raziskav, daje pa dragocene zgodovinske podatke zlasti za Anglijo, Francijo in Italijo.

Deveto razpravo je napisal Arnošt Klima z naslovom *Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Bohemia*. Tudi ta prispevek ni v pravi neposredni zvezi z Brennerjevo debato. Vključen je morebiti po ugotovitvi H. Wunder, »da osrednje evropski zgodovinarji niso bili posebno

uspešni pri prikazu svojih dognanj britanskim in francoskim kolegom«. Razprava povzema najpomembnejša dognanja češke agrarne zgodovine za zadnja stoletja pred zemljiško odvezo in zelo ustreza tudi za primerjavo z našimi razmerami, saj so se skoraj vse avstrijske pobude za zakonodajo o osvobajanju kmetov začele na Češkem.

Z zadnjo dolgo razpravo R. Brenner z naslovom *The Agrarian Roots of European Capitalism* sklepa knjigo. V njej se delno ozira na trditve svojih oponentov, vendar še naprej izhaja iz trditve, da fevdalni socialno-lastninski sistem ustvarja povsem določene mehanizme za distribucijo dohodkov in zlasti postavlja meje za razvoj proizvodnje, kar povzroči gospodarsko stagnacijo in zaplete. Razprava obsega poglavja: demografski model in razredni odnosi, Razredna struktura, razredna organizacija in fevdalni razvoj v srednjeveški Evropi in Nastanek fevdalne krize in naslednji vzorci razvoja.

Brennerjeva debata ponovno kaže, da je gospodarsko zgodovinsko dogajanje v različnih evropskih deželah od 13. stoletja do konca fevdalizma vsebinsko in časovno mnogo preveč pestro, da bi ga mogli potegniti na enotno kopito oziroma skupni imenovalc. Marxova teorija prehoda iz fevdalizma v kapitalizem tudi sicer ni preveč uspešna, ker gradi preprosto na premočno shematiziranih angleških razmerah, ki jih drugod v Evropi domala ni bilo.

Jože Maček

Janko Prunk, *Slovenski narodni vzpon. Narodna politika 1768–1992*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1992. 455 strani.

V slovenskem zgodovinopisju in politično-zgodovinskem presojanju slovenskega narodnega razvoja bi lahko našli le redke avtorje, ki so na osnovi svojega miselno-raziskovalnega koncepta uspeli »dohiteti zgodovino«, saj je bilo zgodovinopisje povsem razumljivo dolgo časa usmerjeno v razčlenjevanje slovenske zgodovinsko-narodne, gospodarsko-družbene in politične identitete, medtem ko je v novjšem obdobju deloma že prešlo k raziskovanju vprašanj, katera v zadnjih desetletjih zelo dobro obvladujejo predvsem druge družboslovne discipline – politologija, sociologija, etnologija, psihologija in antropologija. Vendar kljub temu izziv, ovrednotiti pravkar izpolnjene strani zgodovine, omogoča še vedno dovolj ustvarjalne vzpodbude, posebej kar zadeva novejša politična, idejna in gospodarsko-socialna prelome, ki koreninijo v raznovrstnem in medsebojno prepletenem dogajanju v slovenski družbi zadnjih petdesetih let. Enako seveda velja tudi za eno najpomembnejših zgodovinskih in bivanjskih soočenj slovenskega naroda – njegovo nacionalno vprašanje, ki je vse do danes, a bo še tudi v prihodnje, terjalo veliko narodovih politično-akcijskih in intelektualnih moči. Zavezanost taki osebnosti in znanstveni opredelitvi je leta 1992 ponovno dokazal prof. dr. Janko Prunk, ki je svoje večletno poglobljanje v slovensko narodno zgodovino in slovensko narodnopolitično bit zaokrožil v obsežnem prikazu dvestoletne poti, ki so jo morali prehoditi Slovenci, da so se iz ljudstva, ujetega v habsburško dunajsko pest, dvignili v samosvoji narod in se – že s svojo, neodvisno državo – enakoveljavno povzpeli med ostale narode sveta. Svoj prikaz tako dolgega in vztrajnega približevanja Slovencev k popolni nacionalni uveljavitvi je J. Prunk naslovil z vsebinsko tehtno domišljenim poimenovanjem »Slovenski narodni vzpon« in s tem označil še končni del svojega slovenskega triptiha, katerega poleg »Narodnega vzpona« sestavljata še deli »Slovenski narodni programi« (Ljubljana 1986) ter »Nova slovenska samozavest« (Ljubljana 1990)!

Janka Prunka »dohitevanje zgodovine« predstavlja naravno, v občutljivo premišljenem znanstvenem naporu zasnovano historiografsko dejanje, ki se po svoji vsebini ujema z večrajšim dnem naprej seveda zaradi hkratnosti zgodovine in časa, ki ga avtor živi, dejansko pa zaradi njegovega doslednega vztrajanja, da osvetli problem, katerega v svojem delu preudarja – do njegove končne in odločujoče rešitve. Avtor se torej v tem primeru ne zateka k načelu zgodovinske distance, marveč se tako kot pred njim le še Dragotin Lončar (Politično življenje Slovencev. Od 4. januarja 1797 do 6. januarja 1919. leta, Ljubljana 1921) in Edvard Kardelj-Sperans (Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, Ljubljana 1939), ne izogiba tudi obravnavi dogajanj, ki jih je ustvaril šele komajda pretečeni čas.

»Slovenski narodni vzpon« je gotovo eno izmed označevalnih slovenskih historičnih del. Je zgodovina slovenskega naroda, kakršne doslej še nismo brali, zgodovina, ki se na enem mestu in v enem časovnem loku posveča slovenskemu narodnemu fenomenu vse do njegovega vrhunca, ko je volja po slovenski nacionalni suverenosti januarja 1992 končno zmagala v svojem osvobodilnem stremljenju in dosegla mednarodno priznanje ter uveljavitev – navkljub narodnostni smrti, na katero so Slovence še pred pol stoletja obsodili nemško-italijanski sosed, na zatonu svojega obstoja pa še druga izmed obeh jugoslovanskih držav. Iz slovenske zgodovine je avtor torej vzel njeno narodno sestavnico in jo prvi med slovenskimi zgodovinarji predstavil kot sklenjeno celoto ter tako vpraševanju po slovenski nacionalni samolastnosti in razvojni moči dal stvarno osnovo in afirmativno osmislil njegov pomen tako znotraj kakor tudi zunaj slovenskih meja. Avtor je »Slovenski narodni vzpon« napisal na sintetični način in k maloštevilnim slovenskim sintetičnim obravnavam – kompendiju akademika prof. dr. Boga Grafenauerja, »Zgodovina slovenskega naroda«, I–V (Ljubljana, 1954–1962; 1964–1974), Speransovemu »Razvoju slovenskega narodnega vprašanja«, profesorjev Ferda Gestrina in Vasilija Melika »Slovenski zgodovini od konca osemnajstega stoletja do 1918« (Ljubljana 1966) ter prof. Janka Pleterškega odmevnemu trinomu »Narodi, Jugoslavija, revolucija« (Ljubljana 1986) pridal še eno tovrstno delo, pri čemer ga ni zaustavljala misel, da lahko postane tako zastavljeno znanstveno besedilo tudi predmet enostranskih splošnoteoretskih razmišljanj ali pa ozko usmerjenega gledanja na tok zgodovine in relevantnost posebej ob taki priložnosti poudarjanj